

**UCHWAŁA NR 357/LXVIII/23
RADY GMINY PRZYLĘK**

z dnia 29 marca 2023 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Przylęk na lata 2023 – 2026.

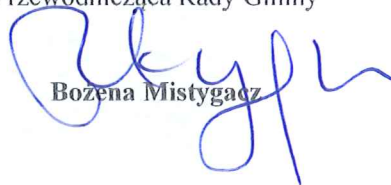
Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6a ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. 2023 poz. 40) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. 2022 poz. 840) uchwała się co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Przylęk na lata 2023 – 2026 zaopiniowany pozytywnie przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

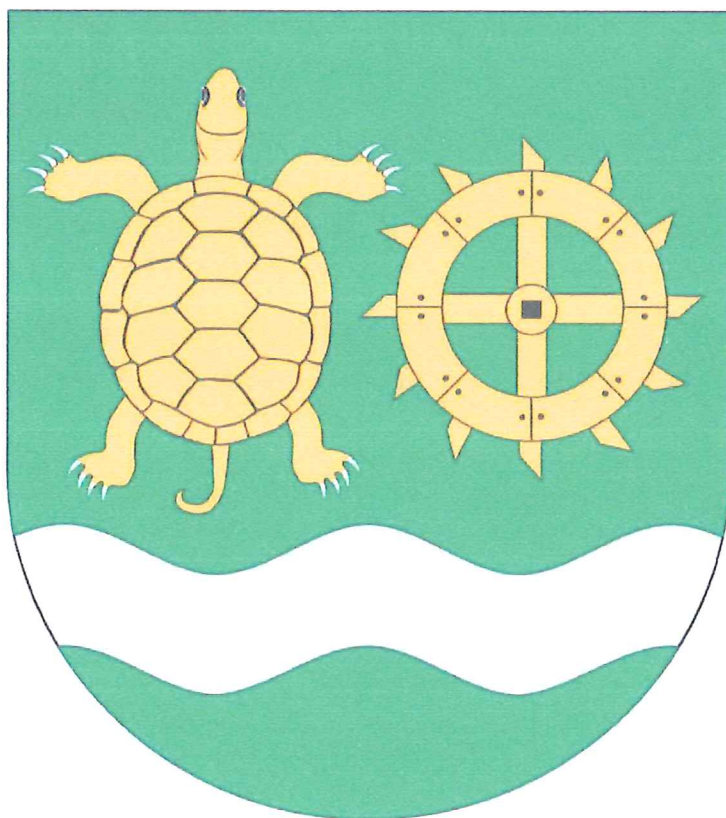
§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodnicząca Rady Gminy

Bożena Mistygacz

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY PRZYŁĘK NA LATA 2023- 2026

Przyłęk, 2022 r.

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	13
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu.....	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	19
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Przylęk)	19
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy21	
5.2.1. Charakterystyka gminy Przylęk	21
5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy	22
5.2.3. Krajobraz kulturowy	23
5.2.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy	27
5.2.3. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego	27
5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy Przylęk wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków	29
5.2.5. Obiekty stanowiące własność gminy	32
5.2.6. Zabytki ruchome	33
5.2.7. Zabytki archeologiczne	34
5.2.8. Dziedzictwo niematerialne	34
5.2.9. Najważniejsze miejsca pamięci narodowej	35
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	35
7. Założenia programowe.....	37
7.1. Cele szczegółowe i działania Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Przylęk na lata 2023-2026	37

8.	<i>Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami</i>	43
9.	<i>Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami</i>	43
10.	<i>Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami</i>	44
11.	<i>Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków</i>	52
	<i>Załącznik nr I – Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków</i>	53
	<i>Spis tabel.....</i>	55
	<i>Spis fotografii</i>	55

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Wójt sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu i gminy (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.)

Ustawa jest kluczowym aktem prawnym w dziedzinie ochrony zabytków. Definiuje ona m.in. pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach, etc.

Ustawa definiuje pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami:

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury (art. 5).

Formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Do rejestru można wpisać także otoczenie, nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny.

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na ww. listę wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,*
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,*
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelii, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,*
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,*
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,*
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,*
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,*

13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu. Na listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Park kulturowy

Park Kulturowy jest tworzony w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej

i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Formę ochrony stanowi także gminna ewidencja zabytków, w której powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. (art. 22. ust. 5).

Ustawa określa także obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy (art. 22. ust. 4),
- sporządzanie (na okres 4 lat) gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87),
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej (art. 18 i 19),

- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Istotne dla prowadzonych przez gminę zadań są zapisy w art. 19 ustawy:

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych.

W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie.

Nowelizacja ustawy z dnia 22 czerwca 2017 roku wprowadziła zapis, mający na celu ochronę obiektów zabytkowych, co do których zostało wszczęte postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomych, ale decyzja nie jest jeszcze ostateczna: *„od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku”*. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie. (Art. 10 a).

W ramach nowelizacji ustawy samorządy wszystkich szczebli otrzymały możliwość udzielania dotacji na prace przy zabytkach nie tylko wpisanych do rejestru zabytków, lecz również znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. (Art. 81 ust.1).

Zgodnie z zapisami znowelizowanej ustawy wprowadzone zostały administracyjne kary pieniężne:

Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości

- podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2021 poz. 1372)

Zapis w ustawie informuje, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane z ochroną zabytków jak i opieką nad zabytkami (art. 7 ust.1, pkt 9).

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2021 poz. 741)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,

a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2020 poz. 1333 z późn. zm.)

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.

W kontekście ochrony zabytków istotnym przepisem prawa budowlanego jest możliwość skorzystania z odstępstw od sprecyzowanych w ustawie przepisów techniczno-budowlanych, dotyczących projektowania, budowania, użytkowania i utrzymywania obiektów budowlanych. Odstępstwo można uzyskać przed wydaniem pozwolenia na budowę lub decyzji o zmianie sposobu użytkowania obiektu. Organ wydający pozwolenie na budowę występuje w tej sprawie do ministra, który ustanowił przepisy techniczno-budowlane (art. 9). Należy też zwrócić uwagę, że w myśl prawa budowlanego, budowy i roboty budowlane niewymagające pozwolenia na budowę, jeżeli są wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków wymagają pozwolenia na budowę, a jeżeli są wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków - wymagają zgłoszenia, przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 29 ust. 4). Natomiast pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2).

W odniesieniu do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39 ust. 3). Ponadto umieszczanie tablic i urządzeń reklamowych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga pozwolenia na budowę (art. 29 ust. 2 pkt 6), a instalowanie krat na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga zgłoszenia (art. 30 ust. 1 pkt 3a).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2021 poz. 1973)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2021 poz. 1098 z późn. zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2021 poz. 1899 z późn. zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2020 poz. 194)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2020 poz. 1057 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 2020 poz. 902 z późn. zm.)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2019 poz. 1479)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020 poz. 164).

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Akty wykonawcze:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 roku Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 roku Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 roku Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz.U. 2020 poz. 1901),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 roku Nr 212. poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wywozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2011 roku Nr 50, poz.256).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 roku Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2021 poz. 81).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Przylęk na lata 2023 – 2026, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 (Uchwała Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.)

Główny cel główny Programu 2019–2022 brzmi:

„Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami”

Cel Programu będzie realizowany przez następujące cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Upowszechnienie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.)

Znaczenie dokumentu w kontekście programu opieki nad zabytkami jest istotne, gdyż jednym z ustawowych celów programów opieki nad zabytkami jest włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Koncepcja kładzie nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje również zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. Uwzględnia także problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Diagnoza w zakresie objętym programowaniem strategicznym opiera się na trzech obszarach:

- obszar 1: współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 kultura wskazano m.in. na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych (tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze krajowym nie wykazuje objawów zniszczenia). Jednocześnie wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego, które zarówno w Polsce, jak i na świecie, odgrywają również coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu świadomości historycznej i tożsamości narodowej.

Jako cel główny SRKS wskazała wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Cel główny SRKS realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne:
 - Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
 - Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich:
 - Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
 - Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury,
 - Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,

- Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- Wzmacnianie promocji kultury polskiej za granicą.
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.
 - Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
 - Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych,
 - Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Przylęk na lata 2023-2026 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim i regionalnym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030+ (Uchwała nr 72/22 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 maja 2022 r.)

Kwestia opieki nad zabytkami jest traktowana w Strategii w szerszym kontekście wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarczego oraz poprawy jakości życia. Dbalność o zabytki ma wpłynąć na zwiększenie zainteresowania turystów. W Strategii wyznaczono obszary działań. Jeden

z nich to KULTURA I DZIEDZICTWO, a jego cel rozwoju określono następująco: Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia.

W dokumencie wskazano kierunki działań oraz działania spójne z przedmiotowym opracowaniem.

Kierunek działań: Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu

Działania:

- Poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze (w szczególności w obszarach pasm turystycznych).
- Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych.
- Ochrona spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej).
- Rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej).

Kierunek działań: Upowszechnianie kultury i twórczości

Działania:

- Rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizacja zasobów.
- Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu.
- Wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej.

Kierunek działań: Kreowanie miast jako centrów aktywności kulturalnej

Działania:

- Wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury.
- Promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultur.

Kierunek działań: Wspieranie rozwoju sektora kreatywnego

Działania:

- Wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym.

Kierunek działań: Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej

Działania:

- Wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultur.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego na lata 2020-2023

W wyniku dokonanej kompleksowej analizy stanu dziedzictwa kulturowego w powiecie zwoleńskim został sformułowany główny cel Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Zwoleńskiego na lata 2020-2023:

„Ochrona i promocja dziedzictwa kulturowego powiatu zwoleńskiego poprzez działania związane ze zwiększeniem potencjału turystycznego w oparciu o zachowane zabytki związane z Janem Kochanowskim i inne cenne obiekty kulturowe”.

Wyznaczone priorytety w Programie są następujące:

1) Ochrona dziedzictwa kulturowego powiatu; zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie ich do poprawy ich stanu zachowania:

- prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach stanowiących własność powiatu,
- ustanowienie społecznych opiekunów zabytków w ramach realizacji zadań własnych powiatu; prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków,
- monitorowanie stanu zachowania zabytków występujących na terenie powiatu,
- wspieranie działań zmierzających do montażu systemów zabezpieczeń ppoż. oraz antywłamaniowych dla cennych obiektów zabytkowych,
- egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach chronionych, określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- egzekwowanie przepisów prawa dotyczących działalności inwestycyjnej odnośnie zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz znajdujących się w gminnych ewidencjach zabytków zgodnie z art. 39 Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2020 r. poz. 1333),
- wspieranie społeczności lokalnych, osób prywatnych, organizacji społecznych w działalności na rzecz ratowania zabytków,
- podjęcie starań o wpisy do rejestru zabytków województwa mazowieckiego najcenniejszych obiektów znajdujących się obecnie jedynie w gminnych ewidencjach zabytków.

2) Koordynacja działań z zakresu opieki nad zabytkami i ochrony zabytków na terenie powiatu:

- monitoring aktualizacji gminnych ewidencji zabytków oraz gminnych programów opieki nad zabytkami,

- konsultacje z przedstawicielami gmin w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony dziedzictwa kulturowego,
- monitorowanie stanu realizacji i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin,
- wyznaczenie osoby zajmującej się sprawami ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- zapoznajanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych z możliwościami uzyskania dotacji na określone zadania.

3) Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych:

- oznakowanie zabytków wpisanych do rejestru zabytków tabliczkami - obiekt chroniony prawnie,
- zorganizowanie spotkań na temat stanu dziedzictwa kulturowego powiatu,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych,
- współpraca z regionalnymi instytucjami kultury (muzea, domy kultury) pod kątem tworzenia dla dzieci i młodzieży panelu edukacyjnego związanego z dziedzictwem kulturowym powiatu zwoleńskiego,
- wsparcie gmin w budowie infrastruktury turystycznej,
- kontrola oznakowania i stanu szlaków turystycznych,
- współpraca z właścicielami i użytkownikami cenniejszych obiektów zabytkowych celem ułatwienia dostępu zwiedzającym, zwłaszcza w sezonie turystycznym.

4) Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego:

- opracowanie spójnego produktu turystycznego dot. życia i twórczości Jana Kochanowskiego,
- opracowanie studium dotyczącego stanu zachowania dawnej, drewnianej zabudowy wiejskiej oraz rozplanowania wsi.

5) Popularyzacja i promocja dziedzictwa kulturowego powiatu:

- stworzenie strony internetowej kompleksowo traktującej o dziedzictwie kulturowym powiatu z uwzględnieniem infrastruktury turystycznej,
- wspieranie i inicjowanie konkursów, wystaw, praktyk odnośnie zabytków występujących na terenie powiatu,
- uczestniczenie w targach turystycznych, przekazywanie aktualnych materiałów promocyjnych do centrów lub punktów informacji turystycznej w Kazimierzu Dolnym, Warszawie, Radomiu, Lublinie itp.

***Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022– 2025
(Uchwały nr 1721/267/21 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 26
października 2021 r.)***

W Programie opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025 przyjęto, że w okresie 2022–2025 będzie kontynuowana misja z lat 2018–2021, która brzmi: Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.

Wizja strategiczna Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2022-2025:

„Po okresie funkcjonowania Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022 – 2025 w województwie zauważalnie polepszyła się opieka nad zabytkami. Powstało forum gminnych

specjalistów opieki nad dziedzictwem kulturowym, podnoszące wiedzę i integrujące środowisko w celu wymiany doświadczeń. Coraz lepiej znane i zadbane dziedzictwo regionu jest powodem dumy lokalnych społeczności. Zauważalnie wzrosła świadomość roli i znaczenia tradycji i zabytków kultury materialnej. Zadbano o udokumentowanie mazowieckiego dziedzictwa XX wieku, które w poprzednim okresie

nie było wystarczająco znane ani doceniane. Przedstawiciele samorządów i prywatni właściciele zabytków są coraz bardziej świadomi swoich obowiązków związanych z opieką nad nimi. Wzrosła też znajomość narzędzi pomagających zachować ich wzorowy stan. Szczególnie narażone na utratę elementy dziedzictwa niematerialnego coraz częściej znajdują oddanych kontynuatorów."

W Programie wskazano trzy obszary strategiczne – trzy „obszary koncentracji działań” odpowiadające zidentyfikowanym kluczowym problemom:

- Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy – odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako niewystarczająca świadomość wartości dziedzictwa wśród interesariuszy, niewłaściwe postawy interesariuszy wobec dziedzictwa. W ramach tego obszaru wyznaczono dwa cele:
 - Cel strategiczny A.1. Wsparcie edukacyjne samorządów lokalnych i właścicieli zabytków.
 - Cel strategiczny A.2. Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem.
- Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków - odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako potrzeba dalszej optymalizacji dostępu do środków finansowych na opiekę nad zabytkami. W ramach tego obszaru wyznaczono następujące cele:
 - Cel strategiczny B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich.
 - Cel strategiczny B.2. Dbłość o zabytki własne województwa.
- Obszar strategiczny C. Skuteczne narzędzia działania - odpowiada na kluczowy problem zdefiniowany jako potrzeba dalszego doskonalenia narzędzi działania w zakresie opieki nad zabytkami. W każdym z trzech obszarów strategicznych wyznaczono cele strategiczne, które będą realizowane poprzez przedsięwzięcia strategiczne. W ramach tego obszaru wyznaczono następujące cele strategiczne:
 - Cel strategiczny C.1. Ograniczanie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa.
 - Cel strategiczny C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków.

Lokalna Strategia Rozwoju Grupa Działania Dziedzictwo i Rozwój na lata 2014-2020 (aktualizacja z 2022 roku)

W Strategii określono cele spójne z przedmiotowym opracowaniem. Należą do nich:

Cel ogólny nr 2: Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR

Cele szczegółowe:

2.1. Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom

Przedsięwzięcia:

2.1.1. Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej.

2.2. Promocja walorów i dziedzictwa obszaru LSR

Przedsięwzięcia:

2.2.1. Organizacja przedsięwzięć o charakterze promocyjnym.

2.3. Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw

Przedsięwzięcia

2.3.1 Wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR.

2.3.2. Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Przylęk)

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Przylęk na lata 2023-2026, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Strategia Rozwoju Gminy Przylęk na lata 2022-2030

W Strategii określono misję i wizję pożądaną do 2030 roku, które brzmią następująco:

Wizja obszaru Gminy Przylęk odnosi się do najistotniejszych elementów rozwoju gminy:

Gmina Przylęk w 2030 roku jest przyjazną i atrakcyjną przestrzenią do życia i rozwoju dla mieszkańców o rozwiniętej, dopasowanej do ich potrzeb infrastrukturze i uporządkowanej, bezpiecznej przestrzeni publicznej. Sprzyja integracji społecznej, budując postawy zaangażowania i współuczestnictwa w rozwoju Gminy. Zapewnia bogatą ofertę kulturalną, turystyczną, edukacyjną i rekreacyjną swoim mieszkańcom, a także odwiedzającym.

Gmina w pełni wykorzystuje swoje potencjały rozwojowe, będąc atrakcyjnym miejscem do wypoczynku i rekreacji dla turystów i mieszkańców. Jest miejscem sprzyjającym dynamicznemu rozwojowi lokalnej przedsiębiorczości i rolnictwa w myśl zasady zrównoważonego rozwoju.

Gmina Przylęk jest jednostką zaangażowaną w rozwój obszaru, poprzez zaangażowanie we współpracę z innymi samorządami, otwartą na dialog i współpracę międzysektorową.

Misja w rozwoju Gminy stanowi natomiast wyznaczenie ogólnych kierunków działań w rozwoju obszaru, biorąc pod uwagę najistotniejsze wartości i potrzeby jej mieszkańców.

Misją rozwojową Gminy Przylęk jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego jej obszaru, pozwalające na podnoszenie jakości życia społeczności lokalnej.

Gmina w pełni wykorzystuje posiadane zasoby i walory, a także endogeniczne i egzogeniczne potencjały rozwojowe, przyczyniając się do podnoszenia własnej atrakcyjności osiedleńczej i inwestycyjnej. Gmina w pełni wykorzystuje zasoby i walory dziedzictwa kulturowego, religijnego, przyrodniczego i terytorialnego do promocji jako miejsca atrakcyjnego turystycznie.

Podejmowanie skutecznych działań dążących do systematycznego i zintegrowanego rozwoju turystyki, przedsiębiorczości, rolnictwa i kapitału ludzkiego pozwala na zbudowanie trwałej przewagi konkurencyjnej Gminy. Skuteczna współpraca międzysamorządowa i międzysektorowa pozwala na osiągnięcie efektu synergii i pobudzanie szerszego rozwoju całego obszaru.

W Strategii określono cele strategiczne i operacyjne spójne z przedmiotowym opracowaniem.

Cel strategiczny 1. Efektywne wykorzystanie walorów środowiskowych i terytorialnych oraz historycznych Gminy Przylęk, pozwalające na stworzenie unikalnych, konkurencyjnych produktów turystycznych

Cel operacyjny 1.1. Przeznaczenie i zagospodarowanie nowych obszarów w Gminie Przylęk oraz dostosowanie obecnych przestrzeni publicznych pod działalność związaną z turystyką, kulturą i rekreacją

Cel operacyjny 1.2. Zwiększenie dostępności terenów o szczególnych walorach turystycznych na obszarze Gminy

Cel operacyjny 1.3. Ochrona i renowacja miejsc i obiektów zabytkowych wymagających interwencji na obszarze Gminy Przylęk

Cel operacyjny 1.4. Poprawa stanu infrastruktury okołoturystycznej: budowa nowych oraz rozbudowa istniejących elementów niezbędnych do zwiększania atrakcyjności turystycznej Gminy Przylęk

Cel operacyjny 1.5. Stymulowanie działań związanych ze stworzeniem wysokiej jakości infrastruktury obsługi ruchu turystycznego na terenie Gminy Przylęk i przedsiębiorczości okołoturystycznej

Cel operacyjny 1.6. Stymulowanie i wspieranie działań zmierzających do odtwarzania, zachowania i kultywowania lokalnych tradycji Gminy Przylęk

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Przylęk

Gmina posiada Studium przyjęte uchwałą nr 228_XXXII_2001 z 2001 roku.

W Studium określono postulowane kierunki związane z dziedzictwem kulturowym:

- Ochrona wartości krajobrazowych polega na utrzymaniu zasady harmonii i wzajemnego przenikania obu form krajobrazowych, a więc wszystkich elementów krajobrazu naturalnego w dolinach rzek,
- Ochrona wartości krajobrazowych polega na utrzymaniu zasady harmonii i wzajemnego przenikania obu form krajobrazowych, a więc wszystkich elementów krajobrazu naturalnego w dolinach rzek,
- Zabezpieczenia i ochrony wymaga zabytkowy park podworski w Grabowie,
- Adaptacja i porządkowanie układu przestrzennego wsi Lucimia – o wyjątkowym na tym terenie układzie wielodrożnicy, z wykorzystaniem w tym miejscu dostępu do Wisły,
- Obszar istniejących i potencjalnych znalezisk archeologicznych wskazuje się do objęcia ochroną konserwatorsko – archeologiczną,

- Przekształcenie Przylęka w gminny ośrodek obsługi ruchu turystycznego, krajoznawczego i rekreacyjnego co oprócz uzupełnienia infrastruktury, w tym zakresie gastronomii i bazy noclegowej,
- Kultywowanie tradycji lokalnej w nowej zabudowie,
- Adaptacja i porządkowanie, modernizacja lub wymiana i uzupełniania zabudowy na terenach budowlanych z uwzględnieniem tradycji regionalnych w stopniu nie kolidującym ze współczesnymi sposobami budowania i użytkowania,
- Dla celów turystycznych i krajoznawczych wyznaczenie i przygotowanie trasy dróg lokalnych dla turystów zmotoryzowanych oraz ścieżek dla turystyki pieszej i rowerowej, wyznaczenie punktów widokowych, zorganizowanie obiektów małej gastronomii, parkingów, bazy noclegowej,
- Nawiązanie wszechstronnych form współpracy z sąsiednimi jednostkami samorządowymi (gminami) ze względu na skalę i zasięg form krajobrazowych, wychodzących daleko poza zasięg granic administracyjnych, a więc i możliwości działania jednej gminy,
- Szeroka promocja podkreślająca atrakcyjność gminy w zakresie jej walorów krajobrazowych poznawczych i rekreacyjnych.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy Przylęk

Gmina Przylęk wchodzi w skład powiatu zwoleńskiego, należy do województwa mazowieckiego. Gmina Przylęk w latach 1975-1998 położona była w województwie radomskim. Administracyjnie na terenie Gminy Przylęk znajduje się 31 miejscowości, które tworzą 30 sołectw: Andrzejów, Babin, Baryczka, Grabów n/Wisłą, Helenów, Ignaców, Kulczyn, Krzywda, Lipiny, Lucimia, Łągów, Łąguszów, Ławeczko Nowe, Ławeczko Stare, Mierzyczka, Mszadla Dolna, Mszadla Nowa, Mszadla Stara, Okrężnica, Pająków, Przylęk, Wysocin, Rudki, Stefanów, Szlachecki Las, Wólka Łagowska, Wólka Zamojska, Złazy, Zamość Stary, Zamość Nowy, Ruda (sołectwo Wysocin).

Granice administracyjne gminy przedstawia poniższy rysunek.

Rysunek 1. Położenie gminy na tle powiatu i województwa.

Ośrodkiem Gminy jest miejscowość Przyłęk położona w południowej części jej obszaru. Siedziba Gminy – miejscowość Przyłęk, znajduje się w odległości ok. 13 km od siedziby powiatu - Zvolenia oraz ok. 170 km od siedziby województwa – Miasta Warszawa oraz 44 km od Radomia. Inne ośrodki miejskie, takie jak Kazimierz Dolny i Puławy zlokalizowane są w odległości odpowiednio ok. 19 i 26 km od Przyłęka, dalej położone ośrodki miejskie stanowią Pionki ok. 30 km, Dęblin – ok. 36 km, Lipsko – ok. 30 km, Poniatowa – ok. 52 km, Opole Lubelskie – ok. 43 km, Nałęczów – 64 km, Lublin – ok. 77 km.

Komunikacja

Pod względem komunikacyjnym Gmina jest dobrze rozwinięta. Sieć dróg na terenie Gminy jest wystarczająca, jednakże ich stan techniczny nie jest najlepszy. Przez teren Gminy przebiega tylko jedna droga krajowa nr 12 (połączenie wschód-zachód łączące Lublin z Łodzią) na długości 7,3 km. Ma ona bardzo duże znaczenie dla Gminy, gdyż łączy Gminę z zewnętrznym układem komunikacyjnym o znaczeniu międzynarodowym.

Sieć komunikacyjną Gminy uzupełnia 13 dróg powiatowych o łącznej długości 65,199 km, oraz 35 dróg gminnych o łącznej długości 117,154 km. Układ ten wspomagany jest siecią dróg lokalnych i dojazdowych.

Zasoby przyrodnicze i obszary chronione

Teren Gminy leży w dolinie rzeki Plewki, Czerniawki i Zwoleńki w pobliżu rzeki Wisły. Na uwagę zasługują doliny rzeki "Plewki", "Zwoleńki" i „Czerniawki” oraz bezpośrednie sąsiedztwo z Wisłą. Krajobraz terenu urozmaicają liczne naturalne i sztuczne stawy oraz oczka wodne, a także pojedyncze drzewa, zarośla i kępy. Występują też zwarte drzewostany leśne.

Prawnie obiektem przyrodniczym znajdującym się na obszarze Gminy Przyłęk jest Dolina rzeki Zwoleńki. Obszar chroni dolinę rzeki wraz z przylegającymi terenami łąk i zadrzewień, Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina Rzeki Zwoleńki” został objęty ochroną w ramach Europejskiej Sieci Obszarów Chronionych Natura 2000. Dodatkowo na terenie Gminy znajdują się doliny rzeki "Plewki" i „Czerniawki”. Ponadto przy rzece "Plewce" usytuowany jest zbiornik retencyjny z lustrem wody 13 ha. Gmina ma również bezpośrednie sąsiedztwo z Wisłą.

Na terenie Gminy znajdują się obszary krajobrazu chronionego, rezerwaty, użytki ekologiczne, pomniki przyrody, w tym: Rezerwat Przyrody Borowiec, Wyspy Gniazdowskie, Nadwiślański Park Krajobrazowy, Park podworski „Grabów nad Wisłą, inne pomniki przyrody: lipy drobnolistne, graby, dęby szypułkowe, sosna, wierzba, topola.

5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy

Metryka Przyłęka wywodzi się ze średniowiecza. Wieś notowano już w XV wieku, kiedy na wschód od Zvolenia wyrosła wielka własność ziemską Janowskich herbu Serokomla. W latach 1491/1496 Przyłęk wraz z okolicznymi terenami wszedł w posiadanie Firlejów. Miejscowość Przyłęk wymieniana jest jako jedna ze wsi dziesięcinnych klasztoru Benedyktynów Świętokrzyskich w ostatnim ćwierćwieczu XV wieku.

Po uzyskaniu praw miejskich przez Janowiec w 1537 roku Przyłęk wraz z Babinem wszedł do dóbr Klucza Janowieckiego. Miejscowość Okrężnica pojawiła się później około roku 1674.

Miejscowościami z terenu Gminy Przyłęk, o których wzmiankuje się już w XV wieku oprócz samego Przyłęka jest Mszadla, Łagów, Wólka Łagowska, Ławeczko, Babin, Baryczka, Lucimia, Zamość, Wólka Zamojska, Załazy, Pająków, Ruda i Rudki.

Miejscowość Przyłęk wraz z przyległymi dobrami przechodziła dość zawile koleje losu. Bywał przedmiotem zastawów, dzierżaw a nawet fikcyjnych sprzedaży. W roku 1577 dobra te dzierżawił nasz poeta Jan Kochanowski z Czarnolasu. W wieku XVII - XVIII Przyłęk i inne wsie Klucza Janowieckiego dostawały się kolejno we władanie Lubomirskich, Tarłów, Piaskowskich, Grabieńskich. W roku 1812 dobra te nabył Antoni Lisowski, które w roku 1819 po śmierci ojca przejął syn Michał Lisowski.

W okresie międzywojennym na terenie obecnej Gminy Przyłęk znajdowało się 11 Gromad zrzeszających 16 miejscowości oraz 1 Szkoła Powszechna w Mszadli Nowej wybudowana ze składek rolników Mszadli Nowej. Była to najlepsza szkoła na terenie ówczesnej gminy.

Pod koniec II wojny światowej - po wyzwoleniu miejscowości obecnej gminy weszły w skład Urzędu Gminy Oblasy z siedzibą w Mszadli Starej, który mieścił się w pomieszczeniu prywatnym należącym do pana Antoniego Lachtary.

Pierwszym Wójtem był Stanisław Swat. W roku 1946 Urząd Gminy przeniesiono do Szkoły Podstawowej w Mszadli Nowej, następnie pod koniec roku 1946 Urząd Gminy przeniesiono do Janowca do prywatnego lokalu należącego do pani Zofii Dziechciarskiej. W roku 1947 pierwszym sekretarzem Gminy Oblasy z siedzibą w Janowcu był Filipowski Bolesław. Drugą Gminą zrzeszająca część zachodnią obecnej Gminy Przyłęk był Grabów nad Wisłą.

Na mocy ustawy z 19 kwietnia 1950 roku z dniem 01.01.1955 roku powołano Prezydium Gminnych Rad Narodowych w: Rudkach, Ławeczku Nowym, Łagowie, Grabowie nad Wisłą, Babinie i Przyłęku, które działały do 31.12.1972 r.

01.01.1973 roku zlikwidowane zostały Gromadzkie Rady Narodowe w ich miejsce utworzony został Urząd Gminy w Przyłęku. Pierwszym Naczelnikiem Gminy był Henryk Sokołowski po nim Tadeusz Kochanek, a następnie Jan Choroś.

W 1990 roku w miejsce Naczelników Gminy powołano Wójtów. Pierwszym Wójtem Gminy Przyłęk była pani Mirosława Rutkowska, która funkcję tę pełniła do roku 1994, od 1994 roku do 30.11.2006r. Wójtem Gminy był pan Jan Choroś.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to świadectwo działalności mieszkańców danego regionu prowadzonej na przestrzeni wieków, dlatego najpełniej stanowi o jego tożsamości. Składa się z elementów przyrodniczych, ale przede wszystkim z wytworów i osiągnięć cywilizacyjnych człowieka. Są to zarówno pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobrazy wiejskie, kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców.

Siatka osadnicza gminy składa się z licznych wsi, ukształtowanych historycznie w ciągu wieków, przeważnie reprezentujących typ ulicówki z elementami zabudowy rozproszonej oraz tak jak w przypadku Lucimi o układzie wielodrożnicowym z wydzielonym placem – miejscem przecięcia się wielu dróg.

W krajobrazie kulturowym, co jest typowym zjawiskiem dla gmin wiejskich przeważają zabytki o charakterze sakralnym (kościół, kaplice, kapliczki, krzyże przydrożne oraz cmentarze).

Brak większych dominat przestrzennych. Krajobraz kulturowy uzupełnia zabudowa drewniana z I poł. XX w. Spotkać można także budynki (obecnie głównie gospodarcze) murowane z kamienia łamanego (wapień) z uzupełnieniami z cegły ceramicznej czerwonej w postaci detalu architektonicznego jak np. gzymsy, nadproża, opaski okienne i drzwiowe, narożniki boniowane itp., analogicznie do typów zabudowy występującej w okolicach Janowca i Góry Puławskiej, a przede wszystkich na prawym brzegu Wisły.

Poniżej przedstawiono opis wyróżniających się grup obiektów na terenie gminy Przyłęk.

Architektura sakralna

Kościół Parafialny pw. Św. Floriana w Łagowie

Kościół został wzniesiony w latach 1862-63 jako kaplica, ufundowany przez Floriana Odrowąża Pieniążka i jego żony Teofilę z Grątkowskich Pieniążkowej – właścicieli Łagowa. W 1867 r. dobudowano zakrystię i kruchtę. Świątynię poświęcił w 1868 r. ks. kan. Seweryn Moczydłowski. W 1895 r. stała się kościołem filialnym parafii w Janowcu. Od 1917 r.

Fotografia 1. Widok na kościół św. Floriana w Łagowie.

pełnił funkcję kościoła parafialnego. W jego kryptach pochowani zostali jego fundatorzy.

Budynek kościoła jest sytuowany w północno – wschodniej części wsi, w kierunku północ – południe. Został wzniesiony z cegły, otynkowany. Jest jednonawowy, na rzucie prostokąta z węższym prezbiterium zakończonym trójbocznie i poprzedzony prostokątną kruchtą. Po bokach prezbiterium dwa prostokątne pomieszczenia. Budynek jednokondygnacyjny, korpus główny wyższy od części prezbiterialnej. W kalenicy znajduje się sygnaturka. Elewacje są rozczłonkowane lizenami, artykułowane układem otworów okiennych. Kruchta jest zwieńczona trójkątnym szczytem, ujętym symetrycznymi lizenami tworzącymi u góry wieżyczki. Wnętrze jednoprzestrzenne, przykryte stropem z podsufitką.

W skład zespołu kościelnego oprócz kościoła wchodzi budynek plebani z początku XX w. oraz zlokalizowana w sąsiedztwie neoklasycystyczna figura Matki Boskiej na cokole. Zespół parafialny stanowi ważny, materialny dokument dziejów Łagowa i rozwoju parafii rzymsko – katolickiej w tej miejscowości.

Kościół jest objęty ochroną poprzez wpis do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego.

Kaplica pw. Zofii (kaplica grobowa rodziny Lenkiewiczów) w Grabowie nad Wisłą

Budynek kaplicy wybudowany został w stylu neogotyckim, murowany z cegły o wiązaniu krzyżowym. Został wzniesiony na rzucie prostokąta. Posiada jednokondygnacyjną bryłę. Kaplica przykryta dachem dwuspadowym, pokrycie z dachówki. Gzyms koronujący wielokrotnie profilowany, wydatny. Pod gzymsem biegnie fryz ząbkowany. Elewacje boczne ujęte są płaskimi przyporami, między którymi znajdują się prostokątne płyciny z ostrołukowymi otworami okiennymi. Cokół budynku wydatnie ogzysmowany. Wnętrze trójprzęsłowe, środkowe przeszło jest na rzucie kwadratu.

Fotografia 2. Widok na kaplicę grobową rodziny Lenkiewiczów.

Od północy w latach 90-tych dodano dobudówkę (niższą od kaplicy), prostokątną, jednokondygnacyjną, przykrytą dachem dwuspadowym. Szczyty wieńczą: od północy w centrum krzyż, po bokach neogotyckie pinakle dekorowane żabkami, od południa u góry neogotycka sygnaturka.

Kaplica jest objęta ochroną poprzez wpis do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Wznoszenie kapliczek, figur i krzyży przy drogach lub w przydomowych ogródkach jest zwyczajem bardzo starym i szeroko praktykowanym. Na terenie gminy Przyłęk spotykamy różnorodne obiekty w tej grupie zabytków.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne z reguły ogradzane są dekoracyjnymi płotkami oraz obsadzone roślinnością niską, nie tylko identyfikują mieszkańców pod względem wyznaniowym, ale stanowią też malowniczy akcent w miejscowym krajobrazie.

W gminie Przyłęk zostało zewidencjonowano 16 obiektów tego typu.

Stan techniczny kapliczek na terenie gminy Przyłęk określić można jako dobry. Mieszkańcy systematycznie prowadzą działania związane z odnawianiem kapliczek i krzyży przydrożnych.

Fotografia 3. Przykład kapliczek i krzyży w Grabowie i Przylęku.

Cmentarze

Cmentarz rzymsko – katolicki w Łagowie

Cmentarz usytuowany jest około 500 m na północ od kościoła w Łagowie. Założony został w 1895 r., powiększony w 1938 r. Cmentarz posiada kształt nieregularnego rombu z czytelnym układem komunikacyjnym. Na cmentarzu zachowało się ponad 20 nagrobków i płyt nagrobnych z końca XIX w. i 1 poł. XX w. Najstarszy obiekt – płyta nagrobna pochodzi z ok. 1897 r. i upamiętnia Cecylię z Wrzosek Oborską. Na cmentarzu znajdują się także groby żołnierzy WP, księży oraz groby właścicieli okolicznych dóbr ziemskich. Nagrobki posiadają różne formy: krzyż na cokole, krzyż na skałkach bądź w postaci kapliczki.

Stan zachowania dostateczny. W ostatnich latach odnowiono ogrodzenie cmentarza, co poprawiło estetykę cmentarza. Brak zachowanej dawnej zieleni cmentarnej. Zatarciu ulegają najstarsze kwatery: układ przestrzenny, kierunki lokowania grobów. Główne przyczyny to: budowa nowych nagrobków i przebudowa starych.

Cmentarz objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Cmentarz rzymsko – katolicki w Przylęku

Cmentarz został założony w latach 20-tych XX w. przy drodze Przylęk – Janowiec. Jego powstanie wiąże się z powstaniem parafii w Przylęku w 1926 r. Na cmentarzu znajduje się około 30 nagrobków z 1 poł. XX w. Układ nekropolii jest czytelny, regularny, o kształcie prostokąta, podzielony na kwatery. Do najstarszych należą nagrobki Jana Cywka oraz Błażeja Pawlaka z 1926 r. Ogrodzenie pochodzi również z 1 poł. XX w.

Stan zachowania dostateczny. W ostatnich latach odnowiono ogrodzenie cmentarza, co poprawiło estetykę cmentarza. Brak zachowanej dawnej zieleni cmentarnej. Zatarciu ulegają najstarsze kwatery: układ przestrzenny, kierunki lokowania grobów. Główne przyczyny to: budowa nowych nagrobków i przebudowa starych.

Cmentarz objęty ochroną poprzez wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Cmentarz ewangelicki w Pająkowie

Cmentarz założony został początkiem XX w. przez kolonistów pochodzenia niemieckiego. Na terenie cmentarza znajdują się pozostałości nagrobków.

Stan zachowania zły. Teren cmentarza jest zarosnięty samosiejkami, nieoznakowany. Zachowane nagrobki są rozbite i przypadkowo porzucane.

Obiekt objęty ochroną poprzez wpis do gminnej ewidencji zabytków.

Założenia parkowe

Park został założony w połowie XIX w. Park został w znacznym stopniu przekształcony, negatywne zmiany miały miejsce szczególnie po zakończeniu II wojny światowej. Obecnie najlepiej zachowana jest zachodnia część parku. Rośnie tam wiele starych drzew (ponad stuletnich), zachowały się ślady dawnych alei: lipowej i grabowej. Drzewostan składa się głównie z lip, dębów, grabów, kasztanowców.

Architektura drewniana

Na terenie gminy Przylęk do cennych obiektów należą nieliczne domy architektury drewnianej.

Drewniana, oryginalna i nie przekształcona zabudowa wiejska przetrwała w szczątkowej formie. Zachowały się pojedyncze budynki. charakteryzują się przede wszystkim prostokątnymi planami, dachami dwuspadowymi (w przypadku domów w Starym Zamościu dachem łamanym, a w jednym z domów w Grabowie nad Wisłą dachem naczółkowym). Domy odznaczają się oryginalnym dekorowaniem naroży domów – motywami geometrycznymi oraz wycinanymi fryzami podokapowymi.

Domy znajdują się w Grabowie nad Wisłą, Lipinach, Okrężnicy, Przylęku i Starym Zamościu.

5.2.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy

Omówiony w podrozdziale 5.2.3.1 krajobraz kulturowy pozwala na wyłonienie najcenniejszych dla tego obszaru obiektów zabytkowych i indywidualnych cech krajobrazu wyróżniających ją na tle innych w regionie.

Do najcenniejszych obiektów na terenie gminy zaliczyć można obiekty sakralne z terenu gminy:

- Kościół Parafialny pw. Św. Floriana w Łagowie,
- Kaplica pw. Zofii (kaplica grobowa rodziny Lenkiewiczów) w Grabowie nad Wisłą.

5.2.3. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego

Na terenie gminy Przylęk znajdują się 3 zabytki nieruchome, wpisane do rejestru zabytków Są to jedno z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Przylęk.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
1.	Grabów	kaplica			796/A z 14.10.1972 oraz 66/A z 03.03.1981

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
2.	Grabów	park			733 z 20.12.1957
3.	Łagów	kościół par. p.w. św. Floriana		97	329/A z 07.11.1985

Stan obiektów ujętych w rejestrze zabytków województwa mazowieckiego znajdujących się na terenie gminy Przyłęk jest dobry.

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;

- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Prace mające charakter bieżącej konserwacji, np. odświeżanie ścian we wnętrzu obiektu bez zmiany ich kolorystyki i wymiany tynków, miejscowa wymiana instalacji np. gniazd elektrycznych, kranów itp., wymiana powojennego wystroju wnętrz bez naruszania zabytkowej substancji obiektu, nie wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego, jedynie zgłoszenia właściwemu konserwatorowi.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

5.2.4. Zestawienie obiektów z terenu gminy Przyłęk wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

Ewidencja zabytków, w brzmieniu w/w Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 ze zm.), art. 21, jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Ewidencja zabytków jest uporządkowanym zbiorem opracowań, wykonywanym wg jednolitych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Natomiast gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) danej gminy.

Za kryteria decydujące o wpisie obiektu do ewidencji przyjęto:

- stopień zachowania walorów zabytkowych;

- funkcję obiektu i wpływ jego formy na ogólny charakter zabudowy miejscowości;
- wartość historyczną, artystyczną i naukową.

Gminna ewidencja zabytków gminy Przylęk obejmuje 33 obiekty, zgodnie z poniższą tabelą.

Tabela 2. Wykaz obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków gminy Przylęk.

Lp.	Miejscowość	Obiekt , czas powstania	Adres, uwagi
1.	Babin	Krzyż przydrożny, kamienny, 1908 r.	W pobliżu posesji nr 31
2.	Grabów nad Wisłą	Kaplica grobowa Lenkiewiczów, murowana, l.1897-1900, ob. kaplica p.w. św. Zofii,	w rej. zabyt. Działka o numerze ewidencyjnym 18/1
3.	Grabów nad Wisłą	Park podworski, poł. XIX w.	w rej. zabyt. Działka o numerze ewidencyjnym 23/15
4.	Grabów nad Wisłą	Krzyż przydrożny, kamienny (piaskowiec), 1928 r.	Działka o numerze ewidencyjnym 113
5.	Grabów nad Wisłą	Dom drewniany, l. 20/30- te XX w.	Działka o numerze ewidencyjnym 113
6.	Grabów nad Wisłą	Dom drewniany, 1 ćw. XX w.	Filia biblioteki. Działka ewidencyjna nr 364/1
7.	Kulczyn	Kapliczka murowana, 1 poł. XX w.	Przy drodze Kulczyn-Przylęk. Działka ewidencyjna nr 130/2
8.	Lipiny	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	Posesja numer 43
9.	Lipiny	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	Posesja numer 32
10.	Lipiny	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	Posesja numer 26
11.	Lipiny	Kapliczka murowana, 1938 r.	W pobliżu posesji numer 53
12.	Lucimia	Kapliczka murowana, 1 poł. XX w.	Przy drodze powiatowej. Numer ewidencyjny działki 703
13.	Łagów	Kościół p.w. św. Floriana, murowany, l. 1862-63	w rej. zabytków Parafia św. Floriana Łagów 97 26-704 Przylęk
14.	Łagów	Plebania, murowana, pocz. XX w.	Parafia św. Floriana Łagów 97 26-704 Przylęk
15.	Łagów	Figura MB (piaskowiec), 1863 r.	Przed budynkiem plebanii. Parafia św. Floriana Łagów

Lp.	Miejscowość	Obiekt , czas powstania	Adres, uwagi
			97, 26-704 Przyłęk
16.	Łagów	Cmentarz rzymsko- katolicki, 1895 r.	Po prawej stronie drogi do Łagowa. Działka o numerze ewidencyjnym 539
17.	Łagów	d. kuźnia dworska, murowana, XIX/XX w.	Działka ewidencyjna numer 558
18.	Mierzyczka	Krzyż przydrożny, kamienny, 1928 r.	Przy drodze na Jasieniec Solecki. W pobliżu posesji numer 27
19.	Mszadla Dolna	Kapliczka murowana, lata 30 – te XX w.	Zlokalizowana na działkach o numerach ewidencyjnych 665 i 666
20.	Mszadla Stara	Krzyż przydrożny, 1927 r.	Naprzeciwko posesji nr 51
21.	Okrężnica	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	Posesja numer 24
22.	Okrężnica	Kapliczka murowana, 1 ćw. XX w.	Naprzeciwko posesji numer 8
23.	Pająków	Cmentarz ewangelicki, pocz. XX w.	Działka o numerze ewidencyjnym 53/2
24.	Przyłęk	Kapliczka murowana, 1 poł. XX w.	W pobliżu posesji nr 19 a. Działka ewidencyjna nr 456/2
25.	Przyłęk	Cmentarz rzymsko- katolicki, 1 poł. XX w.	Po prawej stronie drogi Przyłęk- Szlachecki Las Działka o numerze ewidencyjnym 205/2, 212/1, 213/1, 214/1
26.	Przyłęk	Obelisk pamiątkowy, kamień + krzyż żelazny, 1928 r.	Naprzeciwko kościoła. Działka o numerze ewidencyjnym 190
27.	Przyłęk	Krzyż kamienny (piaskowiec), 1909 r.	Przy numerze posesji 14
28.	Stefanów	Krzyż przydrożny, kamienny, 1935 r.	Przy skrzyżowaniu dróg. Naprzeciwko posesji nr 31
29.	Stefanów	Krzyż przydrożny, kamienny, 1935 r.	Po prawej stronie drogi Stefanów-Grabów n/Wisłą
30.	Stary Zamość	Krzyż przydrożny kamienny , 1925 r.	Na działce o numerze

Lp.	Miejscowość	Obiekt , czas powstania	Adres, uwagi
			ewidencyjnym 200/2
31.	Stary Zamość	Krzyż przydrożny, 1926 r.	W pobliżu posesji numer 24
32.	Stary Zamość	Dom drewniany, 1 poł. XX w.	Posesja numer 22
33.	Załazy	Krzyż przydrożny, kamienny, 1926 r.	Przy wjeździe do miejscowości od strony Zamościa

W gminnej ewidencji zabytków gminy Przylęk przeważają obiekty architektury drewnianej oraz kapliczki przydrożne.

Wykres 1. Rodzaje obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Przylęk.

Stan obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków jest zróżnicowany. Część obiektów drewnianych znajduje się w dostatecznym stanie technicznym.

Pod względem liczby obiektów zabytkowych wyróżniają się miejscowości Łągów, Grabów nad Wisłą oraz Przylęk.

5.2.5. Obiekty stanowiące własność gminy

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym gminy.

Do obiektów stanowiących własność gminy Przylęk należy dawna kuźnia dworska zlokalizowana w miejscowości Łagów stanowiąca pozostałość dawnego założenia dworsko – parkowego. Budynek z przełomu XIX/XX w. na planie prostokąta, z cegły. Bryła przykryta dachem dwuspadowym, pokrycie dachowe z eternitu. Budynek jest w złym stanie technicznym. Zasadnym jest rozważenie wykreślenia obiektu z gminnej ewidencji zabytków.

5.2.6. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ściennie, mozaiki, sztukaterie i detale architektoniczne: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.). Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela zabytku lub z obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Do rejestru zabytków ruchomych nie wpisuje się obiektów znajdujących się w inwentarzu muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Do zabytków ruchomych na terenie gminy zaliczyć można przede wszystkim wyposażenie kościoła w Przylęku. Do rejestru zabytków ruchomych wpisany jest Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej pod nr rej. B-310 z dnia 10.02.2012 r. znajdujący się w kościele p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Przylęku.

Ww. obraz został namalowany przez Franciszka Jędrzejczyka znanego przedwojennego artysty, który wykonywał przede wszystkim obrazy religijne dla kościołów i kaplic. Wśród nich często były to wizerunki Chrystusa w koronie cierniowej oraz Matki Boskiej Częstochowskiej. Obraz z Przylęka wpisuje się w tę grupę obiektów. Namalowany farbami olejnymi na płótnie.

Ponadto w kościele parafialnym w Łagowie znajduje się zabytkowe wyposażenie, nie wpisane do rejestru zabytków. Z okresu budowy kościoła pochodzą drewniane ołtarze: główny (z obrazem MP Nieustającej Pomocy i rzeźbami XVIII-wiecznymi) i dwa boczne, chrzcielnica, ambona wykonane w stylistyce neobaroku. Grupę obiektów z lat 60-tych XIX w. uzupełnia rzeźba – krucyfiks oraz lichtarze, świecznik oraz kociołek. Ważnym obiektem historycznym jest tablica erekcyjna z 1879 roku.

5.2.7. Zabytki archeologiczne

Najstarsze ślady osadnictwa pradziejowego na terenie gminy Przyłęk należy wiązać z epoką paleolitu i mezolitu. Pozostałości bytności grup ludzkich z tego okresu odnaleziono w miejscowościach Wysocin (stanowisko 2) i Przyłęk Stara Wieś (stanowisko 4). Znaleźiska te należy wiązać z czasowymi obozowiskami zakładanymi przez grupy ludności kultury świderskiej (paleolit schyłkowy). Mezolit reprezentują stanowiska z miejscowości Ruda (stanowisko 2) i Andrzejów (stanowisko 3). Kolejne etapy zasiedlenia pradziejowego na obszarze gminy łączą się z okresem neolitu i okresem brązu. Z tymi epokami archeologicznymi można identyfikować stanowiska z Mierzyczki (stanowisko 12) i Zamościa Starego (stanowisko 2). Wydaje się jednak, iż najciekawszą wartość punktu widzenia naukowo poznawczego stanowią obiekty z wczesnej epoki żelaza i okresu lateńskiego (Ławeczko Nowe, stanowisko 1, Ławeczko Stare, stanowisko 3). Stanowiska te przedstawiają charakter osadowo – sepulkralny. Okres późnośredniowieczny zewidencjonowano w postaci osad miejscowościach Ławeczko Stare (stanowisko 4) i Zamość Nowy (stanowisko 1).

Wg archeologicznego zdjęcia polski (AZP) teren gminy znajduje się na 6 obszarach, na których zostały przeprowadzone badania powierzchniowe w latach 1981 – 1997, zgodnie z poniższą tabelą.

Tabela 3. Obszary AZP na terenie których znajdują się stanowiska archeologiczne z terenu gminy Przyłęk.

Numer obszaru AZP	Data przeprowadzenia badań
77-73	1986 r.
76-72	1982 r.
76-73	1981 r. 1986 r.
76-74	1981 r.
75-74	1997 r.
75-73	1986 r.

W obrębie gminy Przyłęk w ramach realizacji programu prospekcji terenowej AZP zewidencjonowano łącznie 32 stanowiska archeologiczne (ich wykaz stanowi załącznik nr I do przedmiotowego opracowania).

Na terenie gminy Przyłęk nie występuje stanowisko archeologiczne posiadające wpis do rejestru zabytków. Nie zewidencjonowano także Stanowiska posiadającego tzw. własną formę krajobrazową.

5.2.8. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne odgrywa istotną rolę w jednoczeniu i określaniu kulturowej tożsamości grup społecznych. Odzwierciedla jej oczekiwania, które są wyrażane m.in. w formie języka, literatury, muzyki, tańca, obyczajów, ubioru.

Wartości dziedzictwa niematerialnego na terenie gminy Przyłęk koncentrują się głównie wokół tradycji Regionalnego folkloru, czego potwierdzeniem jest istnienie na terenie gminy zespołów ludowych takich jak m.in. Grabowianki i Łaguszowianki. Na terenie gminy funkcjonują także:

- Zespół śpiewaczy z Mierziączki (gm. Przylęk),
- Zespół śpiewaczy KGW Rudki z Rudek (gm. Przylęk),
- Zespół śpiewaczy „Korzenie” z Łaguszowa (gm. Przylęk),

Zespoły te biorą czynny udział w różnego rodzaju imprezach i festiwalach pielęgnujących regionalną tożsamość w strefie kulturowo – obyczajowej.

5.2.9. Najważniejsze miejsca pamięci narodowej

Do najważniejszych miejsc pamięci narodowej na terenie gminy Przylęk zaliczyć można:

- Pomnik upamiętniający pomordowanych 11 osób w 1942 r. w Mszadli Nowej,
- Pomnik (obelisk) ku czci odzyskania niepodległości w 1918 r. w Przylęku,
- Mogiła zbiorowa pomordowanych w latach okupacji 1939-1945 na cmentarzu w Przylęku,
- Mogiła lotnika WP z 1939 r. kapitana T. Sędzielewskiego na cmentarzu w Łagowie,
- Grób por. Klimienki poległego podczas wyzwolenia w lesie k/Lucim.

Na cmentarzu parafialnym w Łagowie znajdują się ponadto inne mogiły żołnierskie.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron gminy Przylęk, a także szans i zagrożeń.

Mocne strony:

- 1) rozpoznana historia gminy;
- 2) zasób zabytków na terenie gminy, w tym wpisanych do rejestru zabytków;
- 3) dobry stan zachowania kościołów;
- 4) opracowana gminna ewidencja zabytków;
- 5) miejsca pamięci (kapliczki, figury) sprzyjające rozwojowi turystyki;
- 6) opieka społeczności lokalnych nad krzyżami i kapliczkami przydrożnymi;
- 7) przynależność gminy do lokalnej grupy działania dziedzictwo i rozwój;
- 8) dziedzictwo niematerialne związane z zespołami śpiewaczy;
- 9) rozpoznany i udokumentowany zasób cmentarzy gminnych;
- 10) obiekty architektury drewnianej z dekoracją elewacji;
- 11) obszary chronione oraz walory przyrodnicze na terenie gminy;
- 12) odbywające się imprezy kulturalne;
- 13) obecność szlaków turystycznych;
- 14) wydana monografia o Przylęku i okolicach;
- 15) opracowane Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Słabe strony:

- 1) brak zabytków o znaczeniu ponadlokalnym;

- 2) brak izby regionalnej;
- 3) zły stan obiektu będącego własnością gminy (dawna kuźnia dworska);
- 4) zły stan i brak oznakowania cmentarza ewangelickiego w Pająkowie;
- 5) brak opracowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz zaktualizowanego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego;
- 6) brak opracowanego planu na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych;
- 7) zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- 8) niedostatecznie wykorzystany potencjał gminy jako ośrodka turystycznego;
- 9) niedostatecznie rozwinięty system promocji gminy i jej zasobów;
- 10) brak odpowiedniego wyeksponowania obiektów zabytkowych;
- 11) brak tablic informacyjnych w pobliżu najcenniejszych obiektów z terenu gminy;
- 12) nieprawidłowe modernizacje obiektów zabytkowych (prowadzone często bez wymaganych zezwoleń) powodujące czasem bezpowrotną utratę wartości historycznych i kulturowych (w szczególności kapliczek i krzyży przydrożnych);
- 13) niechęć mieszkańców do ochrony zabytków poprzez ujęcie obiektów w gminnej ewidencji zabytków;
- 14) niskie środki w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 15) niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego;
- 16) brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych;
- 17) brak forum wymiany doświadczeń w zakresie działań ochronnych przy zabytkach.

Szanse:

- 1) dotacje gminne na zabiegi rewitalizacyjne;
- 2) pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków;
- 3) dalszy rozwój agroturystyki i jej wsparcie merytoryczne poprzez opracowanie w formie elektronicznej biuletynów zawierających aktualne informacje o walorach krajobrazu kulturowego w bezpośrednim sąsiedztwie gospodarstwa agroturystycznego;
- 4) szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych gminy, przyciągająca turystów;
- 5) wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości;
- 6) wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne;
- 7) aktualizacja dokumentów strategicznych, które przyczynią się do poprawy warunków życia ludności i stanu dziedzictwa kulturowego;
- 8) współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk);
- 9) współpraca gminy i organizacji pozarządowych z miejscowymi szkołami w zakresie włączenia do programów nauczania lekcji o lokalnym krajobrazie kulturowym, organizowanie wycieczek, których trasy uwzględniałyby zasoby zabytków regionalnych;
- 10) korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich;

- 11) zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy itd.;
- 12) powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych.

Zagrożenia

- 1) niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych;
- 2) niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych;
- 3) niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska;
- 4) migracje ludności;
- 5) częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
- 6) duża konkurencja gmin ościennych w zakresie turystyki kulturowej;
- 7) niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych.

7. Założenia programowe

Ustalone poniżej priorytety, cele szczegółowe i wynikające z nich działania wyznaczają politykę gminy w zakresie ochrony zabytków na lata 2023-2026.

Program Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Przylęk na lata 2023-2026 będzie realizowany dla poniższych priorytetów:

- 1) **PRIORYTET 1 – PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH**
- 2) **PRIORYTET 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W CELU PRZYBLIŻENIA TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKAŃCOM GMINY, JAK I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM**

7.1. Cele szczegółowe i działania Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Przylęk na lata 2023-2026

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów zostały określone cele szczegółowe wraz z proponowanymi działaniami.

Tabela 4. Harmonogram działań przewidzianych do realizacji w ramach Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Przyłęk na lata 2023-2026.

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
PRIORYTET 1 – PROWADZENIE POLITYKI GMINNEJ MAJĄCEJ NA CELU ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH	Cel szczegółowy 1.1 Organizacja zasad wsparcia dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych	Przygotowanie uchwały Rady Gminy w celu zabezpieczenia środków budżetowych na działania związane z obiektami zabytkowymi	Corocznie	Gmina Przyłęk
		Przeznaczenie środków finansowych z budżetu Gminy na najcenniejsze obiekty zabytkowe	Corocznie	Gmina Przyłęk
		Identyfikacja najpilniejszych potrzeb przy obiektach w najgorszym stanie technicznym ujętych w gminnej ewidencji zabytków	Do 31 grudnia 2023 r.	Gmina Przyłęk
		Stała współpraca z WUOZ w Warszawie, delegatura w Radomiu	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk, WUOZ w Warszawie, delegatura w Radomiu
		Przekazanie Starostwu Powiatowemu wykazu obiektów objętych ewidencją zabytków oraz jego systematyczne aktualizowanie	Do 30 czerwca 2023 r.	Gmina Przyłęk, Starostwo Powiatowe w Zwoleńiu

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
	Cel szczegółowy 1.2 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych	Nawiązanie współpracy z prywatnymi właścicielami obiektów zabytkowych w celu jak najszerszego ich wykorzystania w promocji Gminy	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk
		Poprawa stanu estetyki otoczenia kościołów z terenu Gminy	Do 31 grudnia 2024 r.	Gmina Przyłęk, inne podmioty
		Prace pielęgnacyjne na terenie cmentarzy wpisanych do GEZ: cmentarza w Przyłęku, Łagowie	Do 31 grudnia 2024 r.	Gmina Przyłęk, inne podmioty
		Odpowiednie oznaczenie i uporządkowanie terenu cmentarza ewangelickiego w Pająkowie	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk, inne podmioty
	Cel szczegółowy 1.3 Monitorowanie stanu zachowania zabytków oraz działania na rzecz jego poprawy	Aktualizacja danych Gminnej Ewidencji Zabytków	W miarę potrzeb	Gmina Przyłęk
		Podjęcie działań na rzecz wykreślenia z gminnej ewidencji zabytków w znacznym stopniu przebudowanych obiektów	Do końca 2024 r.	Gmina Przyłęk

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
		Podjęcie działań związanych z obiektem będącym własnością gminy Przyłęk (rozważenie wykreślenia budynku z gminnej ewidencji zabytków ze względu na zły stan techniczny)	Do 31 grudnia 2024 r.	Gmina Przyłęk, inne podmioty
		Opracowanie Planu na Wypadek Konfliktów Zbrojnych i sytuacji kryzysowych gminy Przyłęk	Do 31 grudnia 2023 r.	Gmina Przyłęk
		Sporządzenie następnej edycji „Programu opieki nad zabytkami”	2026 r.	Gmina Przyłęk
		Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk
		Aktualizacja Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk
		Sporządzenie sprawozdania z realizacji „Programu opieki nad zabytkami”	Początek roku 2025 r.	Gmina Przyłęk

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
CEL GŁÓWNY 2 – ODPOWIEDNIE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W CELU PRZYBLIŻENIA	Cel szczegółowy 1.4 Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w Gminie	Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi Gminy	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk
		Bieżąca pielęgnacja cmentarzy, miejsc kultu i miejsc pamięci	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk
		Rozszerzanie zasobu dziedzictwa kulturowego Gminy, m.in. poprzez regularną aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków, inwentaryzację obiektów małej architektury, budynków mieszkalnych itp.	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk
	Cel szczegółowy 1.5 Określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych	Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich)	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk, inne podmioty
	Cel szczegółowy 2.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego	Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom Gminy i regionu wartości historyczne Gminy	Corocznie	Gmina Przyłęk

Priorytety	Cele szczegółowe	Działania	Termin realizacji	Podmiot odpowiedzialny
TYCH WALORÓW ZARÓWNO MIESZKAŃCOM GMINY, JAK I ODWIEDZAJĄCYCH TEREN GMINY TURYSTOM		Wykorzystanie obiektów sakralnych oraz kapliczek jako elementów szlaków turystycznych – pieszego i rowerowego	Do końca 2026 r.	Gmina Przyłęk
	Cel szczegółowy 2.2 Wykorzystanie Internetu i multimedialnych w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych	Stała aktualizacja witryny internetowej poświęconej tematyce zabytkowej i kulturalnej Gminy	Do końca 2026 r.	Gmina Przyłęk
		Nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa krajowego i zagranicznego	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk
	Cel szczegółowy 2.3 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego	Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą oraz innych instytucji kultury	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk
		Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk, inne podmioty
		Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego	Sukcesywnie	Gmina Przyłęk, inne podmioty

Źródło: Opracowanie własne.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w *Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Przyłęk na lata 2023-2026* będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) prawnych – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stref ochrony konserwatorskiej, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do wojewódzkiego rejestru lub włączenie do wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 2) finansowych – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich, remontowych i archeologicznych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy lub znajdujących się w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, w zależności od możliwości finansowych gminy;
- 3) koordynacji – obejmujących między innymi realizację zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w dokumentach strategicznych województwa i gminy, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- 4) społecznych – obejmujących między innymi działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- 5) kontrolnych – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Przyłęk na lata 2023-2026 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go Uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji programu, uwzględniająca:

- 1) ilość wykonanych zadań przyjętych do realizacji;
- 2) efektywność wykonania zadań;
- 3) wartość finansową zrealizowanych zadań;
- 4) zakres współpracy z osobami i jednostkami odpowiedzialnymi za zabytki.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotacje udzielane przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków mogą być przeznaczane na szereg działań przy zabytkowych obiektach wpisanych do rejestru zabytków, niezbędnych dla zachowania i poprawy stanu technicznego oraz substancji zabytkowej obiektu. Do katalogu prac i działań należą: techniczne i konserwatorskie ekspertyzy, konserwatorskie lub architektoniczne badania i dokumentacje, opracowania programów prac konserwatorskich, projekty budowlane, zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich częściowe odtworzenie, odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej, zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dodatkowo dotacje na działania przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków mogą być udzielane przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty województwa) na zasadach określonych w podjętej przez dany organ uchwale.

Zgodnie z nowelizacją ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o zabytków i opiece nad zabytkami, utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków – państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia. Są to środki z administracyjnych kar, które nakładane mogą być w ściśle określonych przypadkach. Karom pieniężnym podlegać mogą osoby, które bez uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub niezgodnie z zakresem określonym w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków) wykonują np.: prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, roboty budowlane w otoczeniu zabytku; prowadzą badania konserwatorskie archeologiczne lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru. Kary pieniężne, nakładane są przez organy ochrony zabytków.

Wpływami do Funduszu mogą też być zasądzenia przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku. Środki, zgromadzone na koncie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w pierwszej kolejności przeznaczone są na ratowanie zabytków zagrożonych lub zniszczonych.

Najważniejsze potencjalne źródła dofinansowania działań i zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Gminy Przylęk na lata 2023-2026 przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 5. Możliwości pozyskania źródła dofinansowania działań ujętych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Przylęk na lata 2023-2026.

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	– Ochrona zabytków Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnosięciowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne. O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. – Ochrona zabytków archeologicznych Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają

	prorowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r. O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą. – Kultura Ludowa i tradycyjna Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne. – Wspieranie działań muzealnych
--	---

	Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne. – Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Program ma za zadanie stworzenie możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającą w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyczności; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej. – Kultura dostępna Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno - mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości;
--	--

	organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą [21].
Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków	Środki Mazowieckiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie województwa mazowieckiego. Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji: Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie. Szczegółowe informacje dotyczące terminów składania wniosków; wyszczególnienie rodzaju dokumentacji, prac oraz materiałów, na które może zostać udzielona dotacja; wnioski oraz niezbędne dokumenty, które należy złożyć w celu ubiegania się o dotację dostępne są na stronie internetowej: https://bip.mwz.pl/dokument/43
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny	Powołany Fundusz Kościelny udziela dotacji na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w szczególności dotyczących: remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania i odgrzybiania, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnoprawnych	Dotacje w ramach działalności funduszu udzielane są na m.in. likwidację barier architektonicznych (w tym, także w obiektach zabytkowych) w myśl projektu Dostępna przestrzeń. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.

Program Regionalny: Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027	Projekt programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Mazowsza 2021-2027 został przekazany do Komisji Europejskiej i jest na etapie weryfikacji. Można wskazać dwa główne cele projektu Programu, które są związane z obszarem ochrony zabytków: Priorytet V - Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu - Cel szczegółowy 4(vi) wzmocnienie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych -alokacja dla RWS – 11 000 000 EUR: • rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności kulturalnej ważnej dla edukacji i aktywności kulturalnej, • rozwój międzysektorowej współpracy w zakresie przemysłów kultury i kreatywnych • turystyczne szlaki tematyczne i produkty turystyczne (odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych i kulinarnych). Główne grupy docelowe: • mieszkańcy województwa mazowieckiego, • JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD), • jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną, • organizacje pozarządowe, • kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, • przedsiębiorstwa, • instytucje kultury (szkoły artystyczne, uczelnie artystyczne, teatry, zespoły artystyczne, galerie, biblioteki, centra kultury), • instytucje edukacyjne, uczelnie. Priorytet IX – Mazowsze bliższe obywatelom dzięki Funduszom Europejskim. Cel szczegółowy 5(i) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich CS 5 (i) będzie osiągnięty poprzez realizację na terenach miast i ich obszarów funkcjonalnych typów projektów:
---	--

	• Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego; • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych. Główne grupy docelowe: • mieszkańcy WM, w tym głównie z obszarów wskazanych do rewitalizacji, • JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD), • jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną, • organizacje pozarządowe, • kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, • przedsiębiorstwa, • instytucje kultury, • spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, • instytucje edukacyjne, uczelnie. Cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie CS 5(ii) będzie osiągnięty poprzez realizację typów projektów: • Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego; • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych. Główne grupy docelowe: • mieszkańcy WM, w tym głównie z obszarów wskazanych do rewitalizacji, • JST, ich związki i stowarzyszenia (np. LGD), • jednostki organizacyjne JST, posiadające osobowość prawną, • organizacje pozarządowe, • kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, • przedsiębiorstwa, • instytucje kultury, • spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe, • instytucje edukacyjne, uczelnie. Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.funduszedlamazowska.eu/fundusze-europejskie-na-
--	--

	lata-2021_2027/
Fundusz Termomodernizacji i Remontów (BGK)	Podstawowym celem Funduszu Termomodernizacji i Remontów jest pomoc finansowa dla inwestorów realizujących przedsięwzięcia termomodernizacyjne i remontowe oraz wypłata rekompensat dla właścicieli budynków mieszkalnych, w których były lokale kwaterunkowe. W przypadku obiektów zabytkowych możliwe jest uzyskanie premii remontowej stanowiącej 60% kosztów przedsięwzięcia remontowego. Beneficjentem premii remontowej są właściciele lub zarządcy budynków wielorodzinnych, których użytkowanie rozpoczęło: • przed dniem 14 sierpnia 1961 r. lub co najmniej 20 lat przed dniem złożenia wniosku o premię remontową do banku kredytującego oraz • budynek ten należy do społecznej inicjatywy mieszkaniowej lub towarzystwa budownictwa społecznego; • budynek ten został wybudowany przy wykorzystaniu kredytu udzielonego przez BGK na podstawie wniosków o kredyt złożonych do dnia 30 września 2009 r. lub przy wykorzystaniu finansowania zwrotnego w rozumieniu ustawy z dnia 26 października 1995 r. o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego bez względu na status prawny, z wyłączeniem jednostek budżetowych i samorządowych zakładów budżetowych. Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.bgk.pl/podmioty-ryнку-mieszkaniowego/modernizacja-i-rewitalizacja/premia-remontowa-z-funduszu-termomodernizacji-i-remontow/?gclid=Cj0KCQjwjaYBhDIARIsAO8Pke0Bc9zj_SXOzpDG7-pyqSOtQjEU2wf4z-NAibrbbOxX50gy_mYuPM8aAk8uEALw_wcB
Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027	W lipcu 2021 roku rozpoczęły się konsultacje społeczne założeń programu na lata 2021-2027. Wyznaczono Priorytet VII: Kultura, w ramach którego określono cel szczegółowy 4.6: Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych Wsparciem w ramach określonego priorytetu zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy

	Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie będą mogły ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.
Finansowanie z fundacji	Możliwość pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange. Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze stron: https://www.fundacjalotto.pl/ http://fundacjakghm.pl/ https://fundacja.pgnig.pl/ https://fundacja.orange.pl/ https://fundacja.santander.pl/ https://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/index.htm https://www.fundacijakobp.pl/ https://www.pekao.com.pl/o-banku/odpowiedzialnosc-spoleczna/fundacja-banku.html#

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Przyłęk na lata 2023-2026*, gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczone na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie gminy oraz dużą ilość obiektów posiadających wartości zabytkowe Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy.

Przewodnicząca
Rady Gminy Przyłęk
Bożena Misygała

Załącznik nr I – Wykaz stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków

Tabela 6. Wykaz stanowisk archeologicznych z terenu gminy Przyłęk.

Lp.	Miejscowość	Numer AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Funkcja obiektu	Chronologia obiektu
1.	Andrzejów	77-73	1	Ślad osadnictwa	Epoka brązu
2.	Andrzejów	77-73	2	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Kultura pucharów lejkowatych Średniowiecze
3.	Andrzejów	77-73	3	Ślad osadnictwa	Mezolit
4.	Helenów	75-74	1	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
5.	Ignaców	75-74	1	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Neolit Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
6.	Lipiny	76-73	1	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
7.	Łaguszów	75-74	1	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/ epoka żelaza
8.	Ławeczko Nowe	75-74	1	Osada Cmentarzysko	Kultura łużycka Halsztadt C/D
9.	Ławeczko Nowe	75-74	2	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Neolit Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
10.	Ławeczko Stare	75-74	1	Ślad osadnictwa	Starożytność
11.	Ławeczko Stare	75-74	2	Ślad osadnictwa	Średniowiecze
12.	Ławeczko Stare	75-74	3	Cmentarzysko	Okres lateński
13.	Ławeczko Stare	75-74	4	Osada	Okres późnośredniowieczny
14.	Mierziączka	76-72	1	Obozowisko Ślad osadnictwa	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu Wczesna epoka brązu
15.	Mierziączka	76-72	2	Obozowisko	Epoka kamienia – wczesna epoka brązu
16.	Mszadla Stara	75-73	1	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny (XVIII w.)
17.	Przyłęk	76-73	1	Ślad osadnictwa	Starożytność
18.	Przyłęk	76-73	2	Ślad osadnictwa Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich Okres nowożytny (XVII-XVIII w.)
19.	Przyłęk	76-73	3	Ślad osadnictwa	Starożytność
20.	Przyłęk Stara Wieś	76-73	4	Ślad osadnictwa	Paleolit
21.	Przyłęk	75-73	5	Ślad osadnictwa	Okres wpływów rzymskich
22.	Ruda	76-73	1	Obozowisko	Wczesna epoka brązu
23.	Ruda	76-73	2	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia - mezolit
24.	Ruda	76-73	3	Ślad osadnictwa	Neolit
25.	Rudki	76-74	1	Ślad osadnictwa	Okres późnośredniowieczny

Lp.	Miejscowość	Numer AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Funkcja obiektu	Chronologia obiektu
26.	Rudki	76-74	2	Ślad osadnictwa	Epoka brązu
27.	Wólka Przylęcka	76-73	1	Obozowisko	Epoka kamienia
28.	Wysocin	76-73	1	Ślad osadnictwa	Młodszy okres przedrzymski/ okres rzymski
29.	Wysocin	76-73	2	Obozowisko	Późny paleolit
30.	Zamość Nowy	75-73	1	Osada	Średniowiecze (XIV w.)
31.	Zamość Stary	75-73	1	Ślad osadnictwa	Starożytność
32.	Zamość Stary	75-73	2	Osada	IV-V okres epoki brązu

Przewodnicząca
Rady Gminy Przylęk
Bożena Miśgajcz

Spis tabel

TABELA 1. ZABYTKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW W GMINIE PRZYŁĘK.....	27
TABELA 2. WYKAZ OBIEKTÓW ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY PRZYŁĘK.....	30
TABELA 3. OBSZARY AZP NA TERENIE KTÓRYCH ZNAJDUJĄ SIĘ STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE Z TERENU GMINY PRZYŁĘK.....	34
TABELA 4. HARMONOGRAM DZIAŁAŃ PRZEWIDZIANYCH DO REALIZACJI W RAMACH PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PRZYŁĘK NA LATA 2023-2026.....	38
TABELA 5. MOŻLIWOŚCI POZYSKANIA ŹRÓDŁA DOFINANSOWANIA DZIAŁAŃ UJĘTYCH W GMINNYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PRZYŁĘK NA LATA 2023-2026.....	45
TABELA 6. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH Z TERENU GMINY PRZYŁĘK.....	53

Spis fotografii

FOTOGRAFIA 1. WIDOK NA KOŚCIÓŁ ŚW. FLORIANA W ŁAGOWIE.....	24
FOTOGRAFIA 2. WIDOK NA KAPLICĘ GROBOWĄ RODZINY LENKIEWICZÓW.....	25
FOTOGRAFIA 3. PRZYKŁAD KAPLICZEK I KRZYŻY W GRABOWIE I PRZYŁĘKU.....	26

Przewodnicząca
Rady Gminy Przyłęk
Bożena Mistygacz